

מבט על, גיליון 1187, 7 ביולי 2019

סין תשקם את סוריה? לא כל כך מהר

גליה לביא ואסף אוריון

נשיא סין הכריז לאחרונה במוסקבה כי ארצו "עומדת הכן להשתתף בשיקום סוריה", ויש שיראו בכך חיזוק להערכתם, כי סין תיטול על עצמה תפקיד משמעותי בשיקום, ובכך תממש את יכולותיה הניכרות בבניין תשתיות. פרסומים כאלה מקושרים תדיר למימוש "יוזמת חגורה ודרך" הסינית, והיו גם שהרחיקו והזהירו מסיכונים הכרוכים בכך לישראל. כמו בנושאים אחרים הנוגעים לסין ולמדיניותה, פרסומים רבים בנושא מקורם במשאלות לב, במניפולציות מכוונות, או באמירות חסרות ביסוס. ניתוח שקול של האינטרסים של סין, מדיניותה ודרכי פעולתה, מעלה שהסבירות להשקעה ולמעורבות סינית משמעותית בסוריה בשנים הקרובות נמוכה, ומכאן שהסיכון מאפשרות זו לישראל מוטל בספק.

בראשית יוני 2019 ביקר נשיא סין שי ג'ין-פינג ברוסיה, ובריאיון לתקשורת מסר כי ארצו "עומדת הכן להשתתף בשיקום סוריה, בהתאם ליכולותיה". יש שיראו בהצהרה זו חיזוק [לתקוותם](#), ולחלופין [לחששם](#), כי סין תהיה זו שתיקח על עצמה את משימת השיקום, שהבנק העולמי העריך את עלותה בכרבע טריליון דולר. היו גם שהרחיקו והזהירו את ישראל מסיכונים הנוכחות הסינית הצפויה בגבולה הצפוני, אך לאלו וגם לאלו מוטב להנמיך ציפיות. יעדיה העיקריים של סין במזרח התיכון קשורים במקורות אנרגיה ונתיבי אספקתם, וכן בנתיבי סחר לאירופה ולאפריקה. מדיניותה באזור זכתה לתיאור הקולע: "משקל כבד בכלכלה, משקל קל בתחום המדיני ומשקל נוצה בתחום הצבאי". צירוף האינטרסים, סל הכלים וההעדפות האסטרטגיות של סין מצביעים כולם על סיכוי נמוך למעורבות סינית משמעותית בסוריה, הנמצאת בשוליו של מערב אסיה, אזור בעדיפות נמוכה עבור סין, ונעדרת משאבי אנרגיה או מחצבים משמעותיים. אין ספק שבידי סין היכולות הדרושות לשיקום סוריה, אולם מאפייני מדיניותה והתנהלותה במזרח התיכון מעלים ספק ניכר לגבי האפשרות שהיא תשקיען שם.

המישור הכלכלי: פוטנציאל סיני מוכח, מוטיבציה מוגבלת

יכולותיה המוכחות של סין בתחום התשתיות, היקף כלכלתה, ההון הזמין, ומפעלי התשתיות שהיא מקיימת בעולם הולמים בהחלט את דרישות המשימה העצומה של שיקום סוריה מחורבנה. לכאורה, פעולות השיקום, בייחוד בתחום התשתיות - כבישים, רכבות, תחנות כוח, תקשורת ואנרגיה - משתלבות היטב עם התפיסה הסינית של "שלום באמצעות פיתוח" וכן עם "יוזמת חגורה ודרך" (יח"ד) של הנשיא שי ג'ין-פינג, שעיקרה הקמת תשתיות תחבורה, מסחר ותקשורת ביבשה, בים, ובאוויר, בין סין לשווקים ולחומרי הגלם בעולם, ובעיקר באירופה ובאפריקה.

את הפוטנציאל הזה זיהתה דמשק זה מכבר, והיא חותרת לרתום את סין להשקיע בה מהונה ומיכולותיה. בנובמבר 2017 אמר שגריר סוריה בבייג'ינג, כי ארצו תהיה מוכנה לספק לסין נפט תמורת הלוואות, וכי היא תהיה מוכנה אף לבצע עסקאות אלו במטבע הסיני, יואן, בהתאם לשאיפות סין לשלבו בשוק המטבעות העולמי.

אולם, נוכח פוטנציאל היכולות מתחדדת שאלת רצונה של סין ליישמן בסוריה הלכה למעשה. כללית, ממשלת סין נרתעת מסיכון להשקעותיה ולאינטרסים שלה בחו"ל, הן מסיבות כלכליות והן מחשש להקרנה שלילית על מעמד המפלגה ועל תדמיתה, בסין פנימה ובעולם בכלל. לאחר שבמהלך הטלטלה האזורית במזרח התיכון סין נכוותה באובדן השקעותיה בלוב ונאלצה לפנות את אזרחיה גם מתימן, היא לא תמהר לחשוף עצמה לסיכונים נוספים בטרם תתייצב סוריה והלחימה בה תשכך.

כמו במקומות רבים אחרים ברחבי העולם, גם בסוריה פורחות תקוות ואשליות לגבי "ויוזמת חגורה ודרך". יועץ נשיא סוריה אמר לאחרונה כי "דרך המשי אינה דרך המשי אם היא אינה עוברת דרך סוריה, עיראק ואיראן". אולם הגיאוגרפיה מאפשרת דרכים נוחות וקצרות יותר לאירופה - מאיראן ישירות לטורקיה - בעוד שמעבר בלתי חיוני בעיראק ובסוריה כרוך בסיכונים ביטחוני מיותרים מבחינת סין. בהתאם, למרות שהשגריר הסיני בעיראק הגדיר אותה כאחת המדינות הערביות הראשונות שהצטרפו ליוזמת "חגורה ודרך" סין משקיעה בעיראק בעיקר בתחום האנרגיה ולא בתשתיות, בניגוד להשקעות המסיביות בתשתיות שכנתה, איראן. לסוריה יש אמנם נמלים לחוף הים התיכון, אולם נמל טרטוס הוחזר כבר לרוסיה למשך 49 שנים, ואילו סין השיגה זכויות שליטה ו/או תפעול בנמלים רבים אחרים, ובהם סואץ, טריפולי, חיפה, איסטנבול ופיראוס.

לצד הסתייגות ממשלת סין, גם החברות הסיניות אינן אצות לפעול בסוריה, ולא עשו כן עוד טרם המלחמה. בשנת 2010 הסתכמו ההשקעות הסיניות בסוריה ב-16.6 מיליון דולר בלבד, ועד 2015 ירדו ל-11 מיליון דולר. האתגרים שיעמדו בפני חברות סיניות בסוריה הם רבים: לסיכונים הביטחוני נוספים אתגרי חקיקה, אי-יציבות פוליטית, סחבת וחוסר יעילות, שרק גברו בשנות המלחמה. חברות סיניות מוטרדות גם מההחזר הצפוי על השקעתן, ומול המודל הסיני של "השקעה באמצעות הלוואה", קיים חשש סביר, שסוריה לא תוכל להחזיר את ההלוואות שתקבל. ישנן חברות סיניות שהסכימו לקבל תשלום בנפט ובסחורות, אך מודל זה אינו מאפשר השקעות נרחבות.

ניתן לסכם ולומר שמבחינה כלכלית, הציפיות למעורבות סינית משמעותית בשיקום סוריה לאחר המלחמה מוגזמות, וכפי שסיכם את המצב סגן יו"ר איגוד קשרי סין-ערב: "המצב הנוכחי בסוריה אינו מתאים להשקעות רחבות היקף".

המישור המדיני והצבאי

סין מקיימת פעילות דיפלומטית בסוריה, המשקפת את העניין המוגבל מאוד מצדה במישור יחסים זה. סין מינתה שליח מיוחד לסוריה, הביעה נכונות לתווך בין הצדדים הנצים, וב-2016 אירחה בבֵּייגִינג, בנפרד, את נציגי הממשל הסורי ואת נציגי האופוזיציה. במישור הצבאי דיווחה סין על הכשרת כוחות של צבא אסד בסוריה ב־2016, על שליחת יועצים צבאיים לסוריה באפריל 2016 ובתחילת 2017, והצהירה פעמים רבות על כוונתה לשלוח סיוע צבאי והומניטרי דרך כוחות רוסיה בסוריה.

בחינה פרטנית של פעילויות סין בסוריה מגלה שעיקרן סמלי ורטורי, בעוד עשייתה בפועל מצומצמת והשפעתה זניחה. במישור הצבאי, היועצים הסינים שנשלחו לסוריה עסקו בנושאים רכים: רפואה ולוגיסטיקה. כמו כן, בניגוד לשמועות שהפיצו גורמי אופוזיציה, סין נמנעה

משליחת כוחות ללחימה נגד לוחמי ג'יהאד אויגורים בסוריה, ועיקר המענה שלה לאיומים מצידם מתקיים בתוך גבולותיה, בפעילות ביטחון פנים. במישור ההומניטרי, הסיוע של סין לסוריה הסתכם בהבטחה לכמה עשרות מיליוני דולרים, אשר קשה לדעת אם ומתי מומשה, ובאלף שקי אורז, אשר מספקים קנה מידה מצויין לתיאבון הסיני לעשייה משמעותית בסוריה.

בהקשר הסורי נוהגת סין בהתאם לעקרון "כיבוד הריבונות ואי ההתערבות בענייניהן של מדינות אחרות" המוצהר שלה, בעיקר מחשש להתערבות זרה בענייניה של סין עצמה, ואשר פירושו בפועל גיבוי למשטר אסד. גם את תמיכתה הדיפלומטית של סין בסוריה נכון לראות בראי היחסים בין המעצמות. בהצבעות באו"ם עמדה סין לצד רוסיה בתמיכה בנשיא אסד, והטילה וטו בשש מתוך שבע החלטות שהועלו במועצת הביטחון וכללו גינוי לשלטונות סוריה על שימוש בכוח נגד אזרחיה. ההצבעה השביעית נערכה באפריל 2017 לאחר פגישת הנשיאים דונלד טראמפ ושי ג'ינפינג, ובה ביקשה ארצות הברית לגנות את סוריה על שימוש בנשק כימי. סין נמנעה בהצבעה זו, בעוד שרוסיה התנגדה ולבסוף הטילה וטו על ההחלטה. מקרה זה מלמד שהמדיניות הסינית אינה אוטומטית לצד רוסיה, אלא נשקלת גם בהתאם למצב יחסיה עם ארצות הברית. בתקופה שבה המתרחשות בין סין לארצות הברית גבוהה, לסין אין אינטרס להגבירה סביב נושא מזרח-תיכוני, שולי מבחינתה. ככלל, בייג'ינג ומוסקבה נוהגות לתמוך דיפלומטית זו בזו בזירות שונות בעולם. למשל, בזמן שרוסיה תומכת בפעולות סין בים סין הדרומי, כך תומכת סין ברוסיה בפעולותיה באוקראינה ובסוריה. לסין נוחה הדומיננטיות הרוסית בסוריה ואין לה סיבה להתחרות בה על זירה זניחה בראייתה.

חוקרים סינים מאוניברסיטת שאנגחאי ליחסים בינלאומיים היטיבו לסכם את מעורבותה המדינית של בייג'ינג בסוריה כ"מעורבות מוגבלת", השמורה לסכסוכים משניים בראי אינטרסי הליבה ואף האינטרסים המסחריים הסיניים, ומתבטאת ב"הפגנת נוכחות" סמלית.

לאור תמונת האינטרסים של סין ומאפייני מדיניותה באזור מחד גיסא, והמצב הביטחוני בסוריה מאידך גיסא, אין לצפות למעורבות משמעותית של סין בהשקעות או בפרויקטים של תשתית במדינה זו בטווח הנראה לעין (שנים לכל הפחות, עשורים בראייה סבירה). על כל פנים, גם לו בחרה סין להשקיע בסוריה, קשה לזהות בכך סיכון לישראל, למעט אם מעורבות סינית בהשקעות בסוריה תסייע להתבססותה בסוריה של איראן, שותפה אסטרטגית מרכזית של סין במזרח התיכון. בכל הנוגע לסוריה, על ישראל להתמקד באיומים שמקורם באיראן, ובין המעצמות עליה להתמקד בתיאום עם רוסיה ובשיתוף פעולה קרוב עם בעלת בריתה ארצות הברית, כאשר ברור שסין מותירה את המגרש לשתייהן. בראי יחסי ישראל עם סין, הנושא הסורי נמצא בתחתית סדר היום המשותף שלהן, וסביר ששם יישאר.